

MARIO PURATIĆ

Od bračkog ribara do američkog izumitelja

IDA JAKŠIĆ
Etnografski muzej Split
Iza Vestibula 4
HR-21000 Split
ida@etnografski-muzej-split.hr

UDK 639.2+001.895
Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper
Primljeno/Received 10.12.2014.
Prihvaćeno/Accepted: 16.12.2014.

Tekst je posvećen velikanu hrvatske i svjetske maritimne povijesti i kulture, jednom od onih koji su svojim djelovanjem i ostvarenjima značajno unaprijedili život kako svojih suvremenika tako i slijedećih generacija. O Mariju Puratiću, bračkome ribaru, inovatoru i izumitelju postoji već nekolicina tiskanih članaka i drugih (elektronskih) izvora, a osim što se podudaraju u veličanju postignuća dotičnoga, odlika im je posvemašnje nepodudaranje pri navođenju njegovih biografskih podataka. Ovdje ćemo pokušati sažeti sva dostupna saznanja o ovom iznimnome pojedincu, slabo poznatome hrvatskoj javnosti, te ga predstaviti u prostornom i vremenskom kontekstu.

Ključne riječi: ribarstvo, iseljništvo, Brač, izumitelj, *Puretic Power Block*

Puratićev rodni kraj – kratki pregled razvoja mjesta

Slikovito bračko mjesto Sumartin, rodno mjesto Marija Puratića, smjestilo se na krajnjem istoku otoka Brača, prema čemu je u prošlosti i nosilo ime Vrhbrača. Tako su ga nazivali ostali mještani otoka, dok se u starim spisima i kartama koristi talijanski oblik imena, San Martino, sve do kraja XIX. stoljeća kada je ono pohrvaćeno po uzoru na nazive starijih bračkih naselja Supetar i Sutivan (Šimunović 1992:271). Ovo relativno mlado otočko naselje utemeljili su sredinom XVII. stoljeća, točnije na blagdan sv. Martina, 11. studenoga 1646. g., pribjezi iz krajeva pod turskom vlašću, koji su zajedno s franjevačkim redovnicima stigli preko Makarskoga primorja, vjerojatno iz dubljeg imotskog i hercegovačkog zaleđa (Šimunović 1992:267). Štokavski dijalekt što ga je sa sobom donijelo ovo stanovništvo odudarao je od otočke čakavštine, no u takvom su okruženju prirodnim procesom rano počeli prihvaćati čakavske elemente.

Osim danom utemeljenja, moguće je da je ime mjesta inspirirano zatečenom ruševnom crkvicom koja je od starine bila posvećena sv. Martinu, međutim o tome ne postoji slaganje među autorima.¹

¹ Dok Mate Zekan ne odbacuje mogućnost da je zatečena crkva bila posvećena tom titularu (1992:20), fra Josip A. Soldo s rezervom govori o njenom postojanju, jer njemu dostupni arhivski spisi u sumartinskom samostanu spominju tek kapelu bez oltara i titulara (1992:24). Petar Šimunović pak odbacuje mogućnost postojanja crkve sv. Martina na tom mjestu i tvrdi da su ruševnu crkvicu sami „dogonci“ posvetili sv. Martinu (1992:271).

Prvi doseljenici bili su krajišnici i stoga vičniji oružju nego zemljoradnji, ali su se s vremenom okrenuli mukotrpoj obradi škrte primorske zemlje iz koje su crpili ono najnužnije za život. Naviknutost na nedaće i neimaštinu bit će im od pomoći u svakodnevnoj borbi za život i kroz slijedeće stoljeće. Posebice tragična u povijesti ovoga mjesta bila je godina 1784. kada ga je zadesila epidemija kuge, nakon čega je mjesto opustošeno, a privreda zamrla. Život će mu vratiti novi doseljenici iz Makarskog primorja, Imotske krajine i Poljica (Janović 1992:91).²

Pored zemljoradnje, stanovništvo se nešto manje bavilo uzgojem blaga, a još manje ribolovom i pomorstvom. Ipak, ribolov će zauzimati sve značajnije mjesto i Sumartin će steći reputaciju pomorskoga i ribarskoga mjesta velike tradicije.³ U vrijeme mletačke vladavine, dakle do kraja XVIII. stoljeća, Sumartinjani još usavršavaju vještinu ribarenja i zasigurno se njime ne bave naveliko, premda zalaze i u vode oko Hvara i Visa (Soldo 1992:56).

I pomorstvo kao privredna grana jedva se spominje u vremenu prije pošasti kuge, koja je nesagledivom štetom nanesenom poljoprivredi i stočarstvu dijelom uvjetovala okretanje stanovništva moru i plovidbama (Janović 1992:92). Izvorni povod bavljenja mještana ribarenjem, pomorstvom pa i brodogradnjom⁴ može se tražiti i u činjenici da su zemljišni odnosi na otoku već bili definirani u vrijeme njihova dolaska sredinom XVII. stoljeća. Nije dostajalo obradive zemlje, jer se ona većim dijelom nalazila u posjedu bračkih plemićkih obitelji, za koje su Sumartinjani radili kao koloni, odnosno težaci.

Značajniji ekonomski napredak Dalmacije, pa tako i Sumartina, vezuje se uz drugu polovicu XIX. stoljeća, kada uslijed obolijevanja vinove loze u Italiji i Francuskoj dolazi do veće potražnje za našim vinom. U osvajanju vanjskoga tržišta neke su se sumartinske obitelji orijentirale na trgovinu vinom i rakijom te stvorile drvenu flotilu na jedra, kojom su prevozili vino i ostale proizvode s ovoga dijela Brača. Tako su rijetki Sumartinjani svojom poduzetnošću stvorili značajniji kapital baveći se trgovinom i pomorstvom, no ipak je veći dio stanovnika živio siromašno (Soldo 1992:55).

Početak XX. stoljeća je vrijeme općeg napretka mjesta i unapređenja načina života stanovnika, čiji je broj tada došao do svog

² U prvoj polovini XVIII. stoljeća od 70 sumartinskih domaćinstava bilo je 60 težačkih obitelji, par posjedničkih i bačvarskih te po tri zidarske i uboge obitelji (Soldo 1922:39-40). Sedamdeset domaćinstava zabilježeno je bilo i u periodu prije pošasti kuge (Janović 1992:91).

³ Danas je u Sumartinu, mjestu od 500-tinjak stanovnika, čak deset ribarskih brodova. Posadu svakoga čini najmanje osam ljudi, a od ukupnoga broja ribara otprilike je četvrtina mještana.

⁴ Na stoljetnoj tradiciji sumartinskoga brodograditeljstva nastao je i tamošnji *šker* za drvene brodove, jedan od najstarijih na Jadranu, čiji se početci vežu za 1920. g.

maksimuma; 1913. g. bilo je čak 980 Sumartinjana, što u mjestu, što u emigraciji. Zabilježeno je također da je godine 1911. u Sumartinu bilo čak 14 ribarskih brodova na kojima su radila 84 ribara (Vrsalović 1968:378). I u brodarstvu je početkom XX. stoljeća zabilježen procvat, zasnovan na razvoju vinogradarstva i maslinarstva, odnosno jačanju trgovine vinom, rakijom i uljem.⁵

Uzlet je prekinut izbijanjem Prvoga svjetskog rata. Međutim, nazadovanje je već nešto ranije nastupilo uslijed domaće vinogradarske krize uzrokovane „vinskom klauzulom“,⁶ koja je na prijelazu XIX. u XX. stoljeće oslabila konkurentnost našega vina. Usto je 1910. g. i do bračkih vinograda stigla pogubna bolest loze, filoksera (Kečkemet 1998:175).

Pad prodaje vina i sveukupno slabljenje gospodarskih prilika potaknut će veliki val iseljavanja osiromašenog stanovništva.

Sumartinski iseljenici u svjetlu bračkoga iseljeništa

Krajem XIX. stoljeća odlaze prvi Sumartinjani u prekomorske zemlje. Iseljavanje će se odvijati u nekoliko glavnih valova, a zanimljivo je da se po strukturi iseljavanja, odnosno po razdoblju iseljenja i zemljama useljenja, mjesto Sumartin prilično razlikuje od otoka Brača u cjelini.

Uzevši kao tri uže promatrana razdoblja vrijeme do Prvog svjetskog rata, zatim međuratno razdoblje te ono poslije Drugog svjetskog rata, uočava se da je iseljavanje Bračana bilo najintenzivnije u prvom razdoblju. Na njega otpada više od pola ukupnog broja iseljenih otočana, a njihovo ciljno odredište u čak 60% slučajeva bila je Južna Amerika. Između dva rata Južna Amerika ostaje dominantna destinacija, ali se smanjuje intenzitet iseljavanja. Tek u poslijeratnom razdoblju, kada val iseljavanja s otoka potpuno slabi, primat preuzimaju Australija i Novi Zeland (Čapo i Starčević-Štambuk 1992:255-256).

S druge strane, iseljavanje mještana Sumartina kulminirat će tek u razdoblju između dvaju svjetskih ratova, dakle kasnije u odnosu na otok u cjelini, a od destinacija podjednako su bile zastupljene Južna Amerika i SAD. U poratnom će periodu pak Kanada sa 61% izbiti na prvo mjesto među odredišnim zemljama,⁷ dok je na razini otoka taj postotak zanemariv.

⁵ Pomorske statistike bilježe da je 1900. g., kao rezultat razvoja konjunktura vinogradarstva i posljedično brodarstva, u Sumartinu bilo 17 brodova od 395 bruto-registarskih tona te 44 zaposlena pomorca (Janović 1992:98).

⁶ Tzv. vinskom klauzulom (1892.-1904.) Austro-Ugarska pri uvozu oslobađa talijansko vino od carine i time stavlja naše proizvođače u nezavidan položaj.

⁷ Osobito kompaktnom iseljeničkom zajednicom smatra se ona u kanadskom gradu Vancouveru, gdje je okupljena većina kanadskih Sumartinjana, što pogoduje njihovoj povezanosti i omogućava aktivno zajedničko djelovanje (Štambuk 1922:236).

Kako je iseljenički val s otoka ranije dobio na intenzitetu, tako je on i završio prije negoli u samome Sumartinu. Iz njega se i iza Drugog svjetskog rata iselio značajan broj ljudi (oko 25% svih iseljenika iz tog mjesta) i to uglavnom u Kanadu, kako je već rečeno. U tom periodu s cijelog otoka otišlo je samo 9% svih bračkih iseljenika XIX. i XX. stoljeća (Čapo i Starčević-Štambuk 1992:255-257). Prekomorsko iseljavanje iz Sumartina zaustavilo se tek krajem 1970-ih godina, što je vjerojatno uvjetovano poboljšanjem situacije u domovini (Štambuk 1992:238).

Mali broj Sumartinjana u zemljama zapadne Europe tumači se činjenicom da su se preookeanski pravci odlazaka u obje Amerike i Australiju rano uhodali i ustalili (Štambuk 1992:235). Putovi odlaska bili su lančanoga karaktera: ljudi su odlazili za braćom, rođacima ili prijateljima, koji su im u stranoj zemlji bili od pomoći barem u početku. Velika udaljenost tih zemalja imat će, naravno, nepovoljan utjecaj na povezanost ranih iseljenika s rodnim krajem.

Jednu kap u tom iseljeničkom slapu činio je i Mario Puratić, sin Šimuna i File.

Dvojbena je godina Puratićevog iseljenja na sjevernoamerički kontinent,⁸ no u svakom slučaju radi se o razdoblju između dvaju svjetskih ratova, kada se i najveći broj njegovih sumještana uputio u „obećane zemlje“ s druge strane oceana. U vremenu nakon Prvoga svjetskog rata iseljavanje stanovništva bilo je potaknuto dugotrajnom oskudicom i glađu, „vinskom klauzulom“ kao i pojavom filoksere u lokalnim vinogradima te lošim sveopćim poratnim uvjetima.

Prilog biografiji Marija Puratića

Uvelike variraju dosad navođeni podaci o samoj godini Puratićevog rođenja. Tako se navodi 1904. godina (Soldo 1992:261; Štambuk 1992:253) te 1917. godina (u većini elektronskih izvora). Priklanjamo se navodu fra Josipa A. Solde, koji je ipak imao pristupa arhivu samostana u Sumartinu i Makarskoj, gdje je jedno vrijeme djelovao, pa mu je bio dostupan i točan datum Puratićevog krizmanja (29. lipnja 1920.). Konačnu potvrdu o točnosti Soldinog navoda dao je i Matični ured u Supetru. Dakle, Juraj Ivan Mario Puratić rođen je 23. lipnja 1904. g. od majke Marije File, rođ. Mateljan (1. svibnja 1867.) i oca Šimuna Marijana (3. siječnja 1864.). Njihov brak sklopljen je 16. studenog 1891. g. u Sumartinu.⁹

Nažalost, datum smrti nije dostavljen Matičnom uredu Supetar. U *Hrvatskoj enciklopediji Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža* datum

⁸ Ona varira između 1925. (Soldo 1992:261), 1929. (Hrvatska enciklopedija i Županović 1995:85) i 1938. godine (Božanić 2011:514 i elektronski izvori). Ipak, na popisima iseljenika uz njegovo ime stoji kao godina iseljenja 1925. (Derado i Čižmić 1982:405; Štambuk 1992:253).

⁹ Ovim putem toplo zahvaljujemo gosp. Frani Marinkoviću iz supetarskog Matičnog ureda, koji se potrudio ući u trag podacima s početka XX. stoljeća.

smrti razlikuje se od, primjerice, datuma uklesanog na spomen-ploči podignutoj 2010. g. u rodnom mu mjestu. Enciklopedija navodi 6. siječnja 1993., dok je u kamenu urezano 20. rujna 1989. Podatak o 1993. kao godini smrti iznosi u svojoj knjizi i Županović (1995:85). Bit će ipak da je točna ova kasnija godina, jer se u sumartinskom Zborniku radova, izdanom 1992. godine, Puratićevo ime nalazi na popisu darovatelja koji su novčano pripomogli njegovo izdavanje. Donaciju spominje i glavni urednik Zbornika u svom članku, a ona je prema njegovim navodima i riječima upućenih bila tek jedna od Puratićevih financijskih potpora rodnome mjestu i iseljenim sunarodnjacima (Soldo 1992:264).

Sl. 1. Rodna kuća Marija Puratića u Sumartinu

Sl. 2. Spomen-ploča na rodnoj kući izumitelja

Kao što je već rečeno, u različitim izvorima nije usuglašena ni godina njegova odlaska u SAD,¹⁰ međutim sudeći prema većini izvora čini se da je imao 21 godinu kada je emigrirao¹¹. Ta dob i nije tako rana, uzevši u obzir da su se na daleka putovanja upućivali već dječaci od 12-13 godina, poput četiri sina iz sumartinske obitelji Vicka Skansija, koji su jedan za drugim odlazili u SAD tijekom zadnja dva desetljeća XIX. stoljeća (Čapo i Starčević-Štambuk 1992:259).

Obitelj iz koje je potekao Mario Puratić brojala je trinaestero djece. Bila je to jedna od težačkih i ribarskih obitelji pa je on zarana stekao iskustva koja će mu kasnije u životu biti od koristi. Nošen iseljeničkim valom odlazi u SAD u potragu za boljim životnim uvjetima. Prema popisu iseljenika iz Sumartina bilo je to 1925. g., a tih su godina njegovi roditelji na put prema Americi ispratili još svoje djece.¹²

¹⁰ Vidi bilješku 7!

¹¹ Prema nekolicini autora rođen je 1904., a emigrirao je 1925; prema elektronskim izvorima rođen je 1917., a emigrirao 1938. godine.

¹² Na jednom popisu iseljenika je i Slavka Puratić, Šimunova, koja je 1936. g. iselila u Argentinu te Juraj Puratić, Šimunov, koji 1925. iseljava u SAD. Pošto su rođeni iste 1906. g., za zaključiti je da se radi o blizancima. Međutim, očito se radi o nekakvoj pogrešci, jer živući srodnici ne pamte da se ijedan Mariov brat zvao Juraj, a to je, uostalom, jedno od njegovih imena (Juraj Ivan Mario). U

I dok je za veći dio emigranata život u tuđini bio tek nešto bolji nego što bi bio u domovini, Puratić će biti jedan od rijetkih među njima koji su zaista uspjeli. Za ribarstvo i ribarsku industriju na svjetskoj razini učinit će više no ijedan drugi pojedinac.

Po dolasku na američki kontinent Puratić neko vrijeme radi u čeličanama te u luci u Brooklynu,¹³ a nakon Drugog svjetskog rata prebacuje se u Kaliforniju, u San Pedro koji je postao odredištem mnogih Bračana. Posla nije nedostajalo na tunolovcima i brodovima za lov sardina. Doseljenike iz Dalmacije držalo se tamo pionirima suvremenog ribarstva i pokretačima razvitka ribarske industrije (Derado i Čizmić 1982:237). „Ti ekonomski emigranti, bez ikakva kapitala, bez potrebne spreme i kulture, vrlo dobro su uspijevali u raznim akcijama, zahvaljujući svojoj nesalomljivoj volji i golemoj izdržljivosti“, zapisat će Vrsalović o bračkim iseljenicima duž zapadne američke obale, od kanadskog Vancouvera sve do Punta Arenasa na jugu Čilea (1968:375).

Puratić radi kao ribar na tunolovcima i kočaricama, a taj je posao iziskivao iznimno puno muke i truda posebno u meksičkim vodama, gdje su morski psi otimali ribarima ulov u mreži, rastrgavši ju prije negoli bi je ribarska posada uspjela izvući na palubu. Trebalo je oko tri sata da se izvuče prazna mreža, a osam sati potrajalo bi izvlačenje mreže s ulovljenom tunom. Upravo su te ekstremno naporne i frustrirajuće situacije bile izvorisjem Puratićeve ideje o konstrukciji naprave koja bi ribarima olakšala vađenje mreže iz mora (Derado i Čizmić 1998:245). Trebalo je iznaći načina „da ta mriža dolazi odozgora, a ne odozdala“, znao je reći.

Puratićev životni put po Americi nije jednostavno pratiti iz današnje pozicije, raspolažući s malobrojnima dostupnim podacima, koji su k tome nerijetko i proturječni. Teško je sa sigurnošću odrediti u kojem je razdoblju boravio na sjeverozapadu SAD-a, a u kojem u Kaliforniji, kao i koje mu je boravište bilo posljednje. Zabilježeno je da ga je usavršavanje njegova izuma odvelo iz Kalifornije sjevernije u Seattle, u *Marine Construction & Design Company* (MARCO), tvrtku za brodogradnju i proizvodnju ribolovne opreme, utemeljenu 1953. godine (Soldo 1992:263). Derado i Čizmić bilježe da je početkom osamdesetih

SAD-u je i potpisivan kao Mario J. Puretic. Na drugom popisu pojavljuju se čak dva Juraja i jedan Mario od istoimenog oca. Jedina mogućnost je da je u mjestu postojao još jedan Šimun, čija su djeca tih godina emigrirala, što bi donekle objasnilo nelogičnosti s dvaju popisa (Štambuk 1992:253; Derado i Čizmić 1982:405).

¹³ Ovaj podatak navodi većina dostupnih izvora, a jedan spominje i Puratićev rad u brodogradilištu Martinac u Tacomi, u sjeveroistočnoj američkoj državi Washington (Soldo 1992:261). *J.M. Shipbuilding Corporation* osnovao je 1924. g. Sumartinjanin Joze Mijić (Martinac), odnosno Joseph M. Martinac. Ono i danas postoji i gradi suvremene ribarske i druge brodove. U njemu su prvo zaposlenje našli mnogi brački iseljenici (Štambuk 1992:236).

godina prošloga stoljeća nastanjen u Seattleu, gdje još uvijek djeluje kao savjetnik u istoj toj tvrtki (1982:246).

S druge strane, *Hrvatska enciklopedija Leksikografskog zavoda* i Županović navode kalifornijsku Santa Barbaru kao njegovo posljednje boravište (1995:85). Jedan elektronski izvor spominje da je živio i u Torranceu, gradu nedaleko od Los Angelesa.¹⁴

Puratićev životni put u drugoj polovici XX. stoljeća možemo donekle pratiti pomoću njegovih podnesaka Patentnom uredu SAD-a; oni su 1950-ih upućivani iz gore spomenutog Torrancea u Kaliforniji, u 1960-ima iz San Pedra, a od kraja 1960-ih iz Terre Verde kod St. Petersburga na zapadnoj obali Floride (Tampa Bay). Prateći, dakle, njegova kretanja po američkom kontinentu, može se uočiti da mu ni jedan „ugao“ SAD-a nije ostao stranim. Zapravo je do kraja živio na relaciji Seattle – Santa Barbara – Tierra Verde. Za prvi grad na krajnjem sjeverozapadu SAD-a bio je poslovno vezan, u Santa Barbari u Kaliforniji je imao kuću, a na Floridi je također dosta boravio u vili uz more.

U zavičaj se prvi put nakon iseljenja vratio početkom 1960-ih i otada ga je redovito posjećivao, okupljajući u tim prilikama rodbinu i prijatelje. Ostao je zapamćen kao nadasve velikodušan, energičan, ugodan i šarmantan čovjek, k tome duhovit. Govorit će da svoj uspjeh duguje „linosti“, a ne pameti.

U svakom slučaju, Mario Puratić pokopan je u rodnome Sumartinu. Posmrtni ostatci bili su samo privremeno sahranjeni u američkoj Santa Barbari, uslijed nemogućnosti njihove pravovremene dopreme u jeku Domovinskog rata. Na lijesu ispraćenom iz rodne mu kuće stajalo je: *Rest in peace in your beloved „stari kraj“* (Počivaj u miru u svom voljenom starom kraju).

¹⁴ Radi se o web stranicama Povijesnog muzeja u Gig Harboru, pomorskom i ribarskom gradiću u sjeverozapadnoj američkoj državi Washington, gdje živi značajan broj hrvatskih iseljenika. Uz kratki film koji predstavlja Puratićev izum, ujedno tamošnji muzejski izložak, nalazi se komentar izvjesnog posjetitelja koji je kao dijete poznao markantnog gospodina Marija Puratića iz Torrancea u Kaliforniji. Kaže da mu je jednom učas izrezbario brodić, a njegova supruga ga je redovito pozivala u kuću i nudila slasnim sendvičima. Spominje i Puratićevog posinka, svog vršnjaka po imenu Bob (<http://www.youtube.com/watch?v=vOzsw9goqCg9>).

Direktnih potomaka Mario Puratić nije imao, a ženio se dvaput: prvi put s gore spomenutom udovicom, a nakon njene smrti s Didi, Amerikankom švedskih korijena.

Sl. 3. Mario Puratić u Sumartinu 1980-ih godina sa suprugom Didi i sestrom Milicom Dorotić

***Puretic Power Block* (Puratićev mehanički koloturnik)**

Nevjerojatan je doprinos dalmatinskih ribara svjetskome ribarstvu. Popis naših ljudi na američkom kontinentu koji su svojim izumima i inovacijama ostavili dubokog traga u svjetskoj maritimnoj povijesti, nadilazi okvire ovoga članka, ali spomenut ćemo neka imena sabrana u radu Joška Božanića: Komižanin Jakov Kuljiš Amerikana (1903. patentirao acetilenski feral za noćni ribolov); Martin Bogdanović s Biševa (1917. g. osnovao tvornicu za preradu ribe, preraslu u megakompaniju; prvi upotrijebio zdrobljeni led za konzervaciju ribe); Selčanin Nikola Bezmalinović zvaní Nick Bez ili Big Bez (ribolovni magnat 1931. g. započinje stvaranje prvog broda tvornice za preradu ribe); Boljanin Mike Pulišelić (1955. prvi upotrijebio sintetički mrežni teg u opremi plivarice); Selčanin Ante Nižetić (1956. načinio prvu plivaricu u potpunosti od sintetskog materijala); Komižanin Pavao/Paul Martinis (1958. proglašen Kraljem lososa)... (2011:511-519).

U društvu ovih istaknutih pojedinaca neizostavno ćemo naći i Sumartinjanina Marija Puratića s njegovim revolucionarnim izumom, poznatim kao *Puretic Power Block*, gdje je Puretic engleska inačica njegova prezimena.

Kako su genijalne stvari u pravilu jednostavne, tako se i u ovom slučaju radi o jednostavnoj, premda vrlo efikasnoj napravi za izvlačenje ribarskih mreža plivarica i potegača. Radi se o koloturi sa žljebastim kotačem obloženim gumom. Jedan kraj mreže prevuče se preko njega pa se pogonjeni žljebasti kotač okreće i izvlači mrežu na palubu. U početku je to još bila naprava koja je pokretana užetom, dok će kasnije dobiti hidraulički pogon s daljinskim upravljanjem brzine, smjera i snage obrtanja.

Ipak, put od njenog skiciranja do patentiranja i plasiranja nije bio jednostavan. Zabilježeno je da je pomoć pri realizaciji i afirmaciji svog izuma Puratić prvo tražio u San Pedru, ali nije naišao na razumijevanje. Nisu bili zainteresirani ni u *Star Kist* kompaniji, izrasloj na temeljima koje je postavio već spomenuti Martin Bogdanović s Biševa.

Tek su u Seattlu, u tvrtki MARCO (*Marine Construction & Design Company*)¹⁵ odmah prepoznali potencijal toga patenta i odlučili otkupiti ga, ali je pronicljivi Puratić ipak ugovorio postotak od prihoda (Božanić 2009:6). Osnivač ove tvrtke, Peter G. Schmidt, puno kasnije će o tom svom poslovnom partneru i ujedno bliskom prijatelju s divljenjem govoriti kao o jednom od najzanimljivijih ljudi koje je poznao. Za njegov izum, koji je promovirala, proizvela i distribuirala upravo Schmidtova tvrtka, tvrdio je da je unaprijedio ribarsku industriju više no ijedan drugi tehnološki napredak.¹⁶

S problematikom ribarskog posla Puratić je bio dobro upoznat iz prve ruke, a stalna težnja za povećanjem učinkovitosti ribolova na pacifičkim prostranstvima probudila je njegov očiti pronalazački duh. Ribolov je tada bio neizmjereno mukotrpan, tegoban posao. Izvlačenje mreža izrađivanih od debele pamučne niti, zbog njihove težine i velikog otpora pri jakim morskim strujama, bilo je dugotrajno i zahtijevalo ogromnu fizičku snagu mnogobrojnih članova posade. Logično, brojnost posade proporcionalno umanjuje ekonomičnost samog ribarenja. Često je mreža s velikim ulovom i pucala, ako je već ne bi rastrgali morski psi, preduhitivši namjere ribara i osujetivši njihov trud.

Svemu tome stat će se na kraj. Nakon dugotrajnog nastojanja da realizira svoj naum, 16. kolovoza 1954. g. izumitelj Mario J. Puretich, pravno zastupan po William C. Babcocku, podnio je opsežni zahtjev za patentiranje američkom Patentnom uredu. Spis je naslovljen „Metoda rada s mrežom plivaricom pomoću *Power Blocka*“ i zaveden je pod brojem 2 733 530 (Sl. 4. i 5.). Slijedeće godine, 1. srpnja 1955., Puratić prijavljuje još jedan patent - „Opremu za rukovanje mrežom“, broj 2 733

¹⁵ Početci ove kompanije sežu u 1953. g. u jedno malo brodogradilište u Seattlu te još jedno u Čileu, utemeljeno 1960-ih. Uz projektiranje i gradnju brodova, tvrtka širi svoju djelatnost i na proizvodnju ribolovne opreme, a danas je MARCO Grupa u raznim privrednim granama prisutna, osim u SAD-u, i diljem Južne Amerike.

¹⁶ <http://www.youtube.com/watch?v=5Bak0Y5ls4o>

531 (Sl. 6.), a oba zahtjeva bit će odobrena i objavljena od strane Patentnog ureda SAD-a dana 7. veljače 1956. g.¹⁷

Feb. 7, 1956

M. J. PURETIC

2,733,530

METHOD OF OPERATING A PURSE SEINE WITH A POWER BLOCK UNIT

Filed Aug. 16, 1954

2 Sheets-Sheet 1

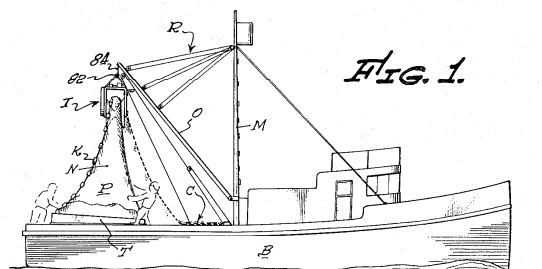

FIG. 1.

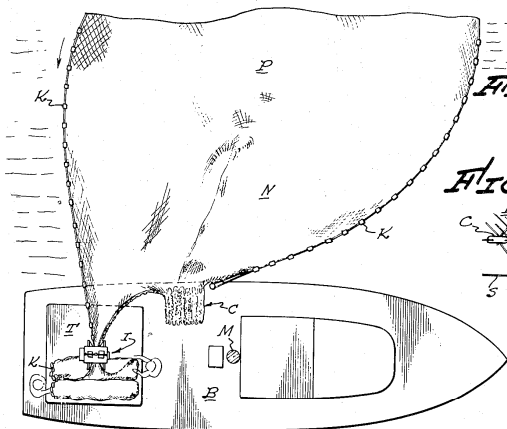

FIG. 2.

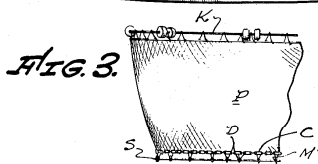
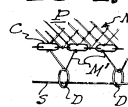

FIG. 3.

FIG. 4.

MARIO J. PURETIC,
INVENTOR.

BY
DALLAN C. BARNHART
ATTORNEY

¹⁷ Dostupno na internetu: <http://www.google.com/patents/US2733530> (Method of Operating a Purse Seine with a Power Block Unit) i <http://www.google.com/patents/US2733531> (Net Handling Apparatus).

Feb. 7, 1956

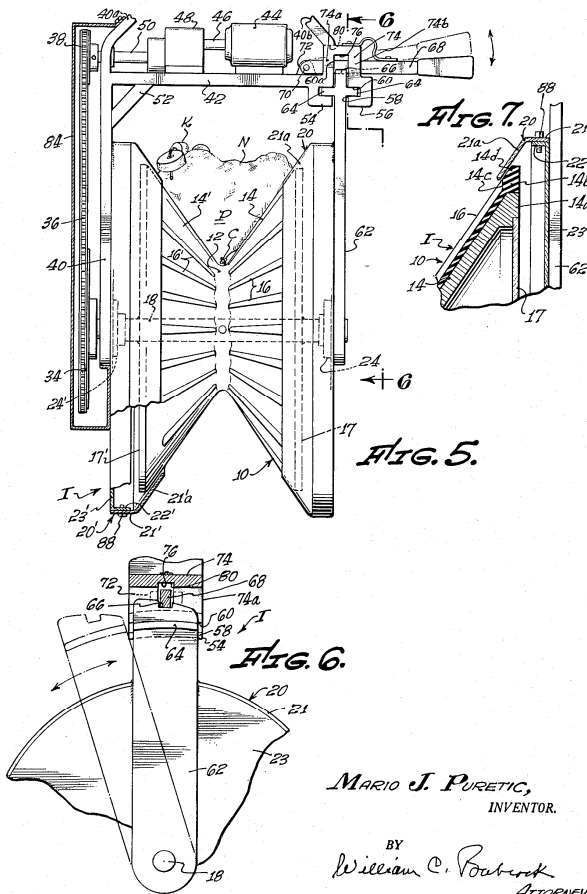
M. J. PURETIC

2,733,530

METHOD OF OPERATING A PURSE SEINE WITH A POWER BLOCK UNIT

Filed Aug. 16, 1954

2 Sheets-Sheet 2

Sl. 4. i 5. „Metoda rada s mrežom plivaricom pomoću Power Blocka“

Feb. 7, 1956

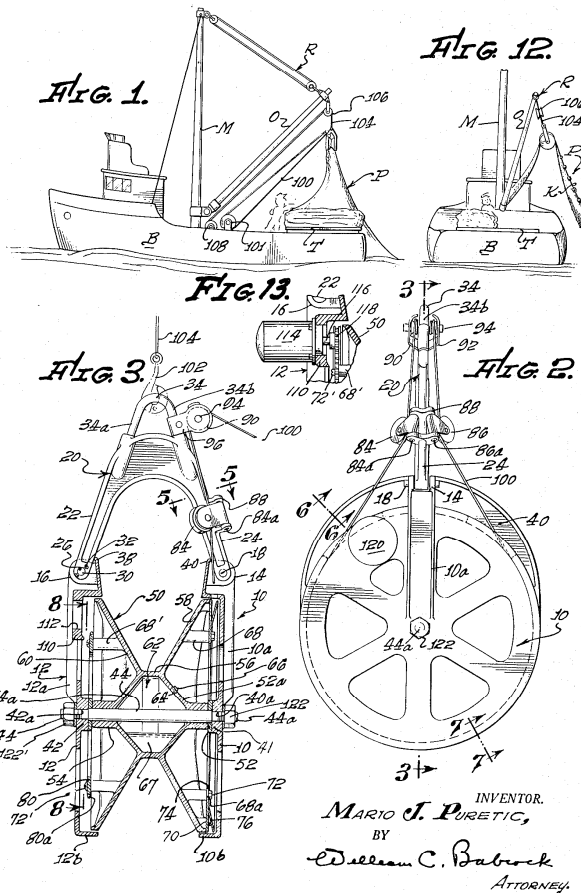
M. J. PURETIC

2,733,531

NET HANDLING APPARATUS

Filed July 1, 1955

2 Sheets-Sheet 1

INVENTOR.
MARIO J. PURETIC,
BY
William C. Babcock
ATTORNEY.

Sl. 6. „Oprema za rukovanje mrežom“

Osim crteža i detaljnog opisa tehničkih karakteristika, ove prijave sadržavaju i pomno pobrojane prednosti koje donosi dotični patent, odnosno njegove ciljeve i svrhu. Izumitelj navodi da je izum prvenstveno namijenjen komercijalnom ribolovu plivaricama, pri čemu se one pomoću pogonske sprave izvlače iz mora na palubu, a vrijeme iskrcaja ulova na palubu dvostruko se skraćuje. Ta „pokretna naprava izuzetno jednostavne i proste konstrukcije“ prilagođena je za postavljanje na povišenoj poziciji iznad prostora na palubi gdje se mreža slaže na hrpu, prolazeći kroz rotirajuću napravu. Ona je ovješena na vrh sohe jarbola, tj. na konzolnu dizalicu, ili pak može biti na posebnom nosaču.¹⁸ Kako se vrijeme izvlačenja mreže značajno skraćuje, uvelike se umanjuje opasnost od njenog trganja i drugih oštećenja, primjerice uslijed napada morskih pasa. Na ovaj način mrežom se može tako upravljati da se pri njenom slaganju eventualni oštećeni dijelovi ostave na vanjskim rubovima hrpe, kako bi bili dostupni za popravak. Izumitelj dalje obrazlaže da se smanjenjem potrebne fizičke snage, odnosno broja ljudi potrebnih za rukovanje mrežom, oslobađa dio ljudstva na brodu za obavljanje drugih poslova te se značajno povećava efikasnost posade kao cjeline. Korištenje naprave ne zahtijeva posebnu obuku niti odstupanje od ustaljenih ribolovnih tehnika. Predviđeno je da se snagom napaja preko izvora korištenih na brodu ili pomoću agregata koji bi bio dijelom same naprave. Današnji se koloturnici obično napajaju hidrauličnim pumpama pokretanima glavnim ili pomoćnim brodskim strojem.

Ovako mehanizirano izvlačenje mreža, u kombinaciji s pojavom laganijih, jačih i trajnijih mreža (pa posljedično i puno većih dimenzija) od sintetskog materijala te *echosoundera* za ultrazvučnu detekciju jata riba, krajem 1950-ih iz temelja će promijeniti karakter i učinkovitost ribolova na globalnoj razini. Prosječni će se ulov po brodu s 59 tona u 1959. g. popeti na čak 295 tona u 1983. g. (Županović 1995:84-85). Na našem Jadranu koloturnik, danas popularno zvan „purčić“, ušao je u upotrebu 1963. g. Tada je već postao obveznom opremom tisuća ribarskih brodova širom svijeta, od sjevernog Pacifika i američke zapadne obale, preko Meksičkog zaljeva i Perua, do Norveške, Južne Afrike i Japana. Na primjer, peruanski izlov ribe njegovom je uporabom povećan tri puta, a od propasti su 1970-ih spašeni veliki oceanski tunolovci u SAD-u (Soldo 1992:264). *Power Block* je uveden u sve

¹⁸ Jedan od potonjih Puratićevih izuma, kojih je ukupno bilo preko 20, upravo je podesivi i pomični nosač za *Power Block*, prijavljen Patentnom uredu SAD-a 1958. i odobren 1959. g. (<http://patentimages.storage.googleapis.com/pdfs/US2875547.pdf>). Dok se mreže oduvijek izvlačilo preko desnog ili lijevog boka plovila, Puratić se zalagao za krmeno izvlačenje, koje je držao sigurnijim i za ljude i za ugrožene dupine. O tome je u svom članku o Puratiću pisao Adam Eterovic (1931.-2013.), istaknuti istraživač povijesti i kulture hrvatske dijaspore u SAD-u (<http://www.croatianhistory.net/etf/puretic.html>).

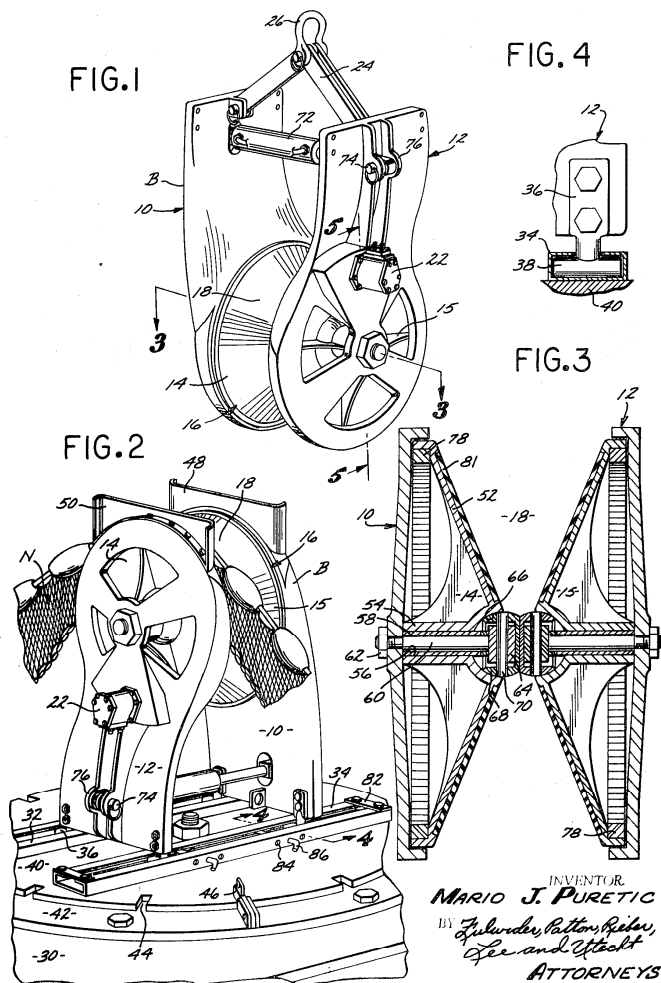
ribarske flote svijeta te je uslijed povećanog broja zapasivanja uvelike povećao ulov tuna, srdela, incuna, lososa i druge ribe.

Sl. 7. Izvlačenje mreže pomoću *Puretic Power Blocka*

Nakon višegodišnjeg rada i usavršavanja svog izuma, Puratić je 1970. g. američkom Patentnom uredu dostavio unaprijeđenu verziju *Power Blocka*, koja je od strane Ureda objavljena 1972. g.¹⁹ Poziva se na svoje prethodne izume i predstavlja *Power Block* kod kojeg se stranice vitla sužavaju prema kraju i čine otvor u obliku slova V, kroz koji prolazi mreža. Stranice vitla su donekle pomične pa se kut otvora mijenja zavisno o obujmu mreže koja njime prolazi. Time je ovaj *Power Block* prilagođen velikom rasponu vrsta mreža i ribarskih brodova diljem svijeta.

¹⁹ Broj podneska je 3 643 921 (<http://www.google.com/patents/US3643921>).

Sl. 8. Usavršena verzija Power Blocka iz 1970., patentirana 1972. g.

Treba istaknuti da će ukupan broj inovativnih pronalazaka, mahom ribolovnih pomagala, koje će Puratić patentirati tijekom svog života, prijeći brojku dvadeset. Konačno, to i nije tako neočekivano od

nekoga koga su, kažu, u djetinjstvu nazivali Penso (tal. *pensare* - misliti, razmišljati). Još je na kamenom pragu njegove rodne kuće vidljiva crta koju je kao dječčić urezao točno na mjestu gdje u podne pada sjena s dovratnika, načinivši tako sunčani sat.²⁰

Gore spomenuti patent iz 1972. g. očito je podsjetio stručnu javnost SAD-a na neiscrpu i plodonosnu inovatorsku aktivnost Marija Puratića, pošto je par godina kasnije on odlikovan velikim priznanjem. Naime, američko *Udruženje za promicanje izuma i inovacija* (*Association for the Advancement of Invention and Innovation*) ustanovilo je 1974. g. nagradu za Izumitelja godine, a ona je već sljedeće godine otišla u ruke našega Marija Puratića za zasluge u „napretku znanosti i tehnike“. Svečanost dodjele priznanja održana je 9. veljače 1975. godine, gotovo četvrt stoljeća od postanka njegova najznačajnijega izuma.

Sl. 9. Mario Puratić s modelom *Power Blocka*, Florida 1975. g.

²⁰ Na inicijativu Puratićevog pranećaka, Ina Mamića, a uz potporu Instituta za oceanografiju i ribarstvo i tadašnjeg Zavoda za zaštitu spomenika kulture u Splitu, 1995. g. pripremljen je kompletni elaborat pretvaranja ove danas napuštene kuće u memorijalnu kuću Marija Puratića. Predviđena je njena rekonstrukcija prema izvornom obliku tipične otočke kuće s početka XX. st., s prostorom posvećenim prezentaciji izumiteljeva života i rada. U podmirenju troškova izvedbe bio je spreman sudjelovati i vlasnik tvrtke MARCO, Peter Schmidt. Cijeli projekt, kako to često biva, izjalovio se uslijed neriješenih imovinsko-pravnih odnosa.

Čak UN-ova *Organizacija za hranu i poljoprivredu* (FAO) navodi *Puretic Power Block* kao ključan izum koji je unaprijedio mehanizaciju ribolova mrežama više nego ijedan drugi.²¹ O njegovom značaju govori i činjenica da je početkom sedamdesetih godina prošloga stoljeća Državna banka ribarske velesile Kanade pustila u optjecaj dolarsku novčanicu u vrijednosti od \$5, koja je na poleđini nosila sliku ribarskog broda s Puratićevim koloturnikom.

Prvotno izrađivani od aluminija, a kasnije od čelika i drugih kovina, od svojih početaka do danas žljebasti koloturnici tvrtke MARCO prošli su mnoga poboljšanja u dizajnu i dobili brojne inačice što se tiče veličine, snage i tipa, kako bi udovoljili najrazličitijim zahtjevima ribolovne industrije. Proizvod se prilagođava ovisno o veličini broda i mreže, područja gdje će brod loviti, kako će hidraulični sustav biti pogonjen itd. Izrađuju se čak primjerci *Puretic Power Blocka* unikatnog dizajna na zahtjev brodovlasnika.²²

Jedino se ribar poput Marija Puratića mogao u tolikoj mjeri suživjeti s problemima ribarskih družina i iznaći rješenje koje će im zauvijek olakšati mukotrpan rad. Istovremeno je tisućama ljudi osigurao posao u proizvodnji i ugradnji *Power Blockova*. Sama pomisao na ta postignuća, prema vlastitim riječima, grijala mu je dušu, ali i činila ga poniznim, bez potrebe za suvišnim likovanjem.

Njegova kreativna energija i vizionarstvo osigurali su mu neosporno mjesto među istaknutim stvaraocima ukupne ostavštine čovječanstva. Na nama je da ga s ponosom pamtimo.

²¹ <http://www.fao.org/fishery/equipment/powerblock/en>

²² <http://hr.wikipedia.org/wiki/Purati%C4%87>

Sl. 10. Predviđeno je da novi, već pomalo ostarjeli, most u Sumartinu nosi ime Marija Puratića, a spremno čeka i kameno postolje za spomenik *Power Blocku*. U pozadini ribarski brodovi s „purićem“.

Kazivači

Mirjana Mamić iz Splita (rođ. Dorotić, 1944.)
 Jakov Mamić iz Splita (rođ. 1940.)
 Radovan Puratić Soldo iz Sumartina (rođ. 1957.)
 Mario Lučić iz Sumartina (rođ. 1953.)
 Vedran Aničić iz Sumartina (rođ. 1954.)
 Autorica im najsrdahnije zahvaljuje na pruženoj pomoći.

Literatura

BOŽANIĆ, Joško. 2009. „Terra Nauta – Doprinis hrvatskih ribara svjetskom ribarstvu“. *Sušačka revija* br. 65:1-9. <http://www.klub-susacana.hr/revija/clanak.asp?Num=65&C=5> (pristup 14. 11. 2014.)
 BOŽANIĆ, Joško. 2011. „Hrvatski ribari – gospodari oceana“. U *Dalmacija – hrvatska ruža svijetova*. Marin Kuzmić i Ante Mekinić, ur. Split: CROMA Co. d.o.o., 511-519.
 ČAPO, Jasna i Anamarija STARČEVIĆ-ŠTAMBUK. 1992. „Neka obilježja iseljništva iz Sumartina“. U *Sumartin*. Fra Josip Ante Soldo,

ur. Sumartin-Split: Mjesna zajednica Sumartin, Franjevački samostan Sumartin i Zbornik „Kačić“ Split, 255-260.

DERADO, Klement i Ivan ČIZMIĆ. 1982. „Bračani u Sjedinjenim Američkim Državama“. U *Iseljenici otoka Brača. Brački zbornik XVIII*, ur. Ivo Marinković. Zagreb: SIZ za kulturu općine Brač, 227-256.

JANOVIĆ, Andrija. 1992. „Sumartinsko brodarstvo“. U *Sumartin*. Fra Josip Ante Soldo, ur. Sumartin-Split: Mjesna zajednica Sumartin, Franjevački samostan Sumartin i Zbornik „Kačić“ Split, 91-113.

KEČKEMET, Duško. 1998. *Brač*. Supetar: Brački zbornik d.o.o.

SOLDO, fra Josip Ante. 1992. „Sumartin – prilog poznavanju povijesnoga, ekonomskog i društvenog razvoja mjesta“. U *Sumartin*. Fra Josip Ante Soldo, ur. Sumartin-Split: Mjesna zajednica Sumartin, Franjevački samostan Sumartin i Zbornik „Kačić“ Split, 23-66.

SOLDO, fra Josip Ante. 1992. „Mario Puratić“. U *Sumartin*. Fra Josip Ante Soldo, ur. Sumartin-Split: Mjesna zajednica Sumartin, Franjevački samostan Sumartin i Zbornik „Kačić“ Split, 261-264.

ŠIMUNOVIĆ, Petar. 1992. „Toponimija i onomastika sumartinskoga područja“. U *Sumartin*. Fra Josip Ante Soldo, ur. Sumartin-Split: Mjesna zajednica Sumartin, Franjevački samostan Sumartin i Zbornik „Kačić“ Split, 267-276.

ŠTAMBUK, Tonči. 1992. „Sumartinski iseljenici“. U *Sumartin*. Fra Josip Ante Soldo, ur. Sumartin-Split: Mjesna zajednica Sumartin, Franjevački samostan Sumartin i Zbornik „Kačić“ Split, 233-254.

VRŠALOVIĆ, Dasen. 1968. *Povijest otoka Brača*. Supetar: Skupština općine Brač i Savjet za prosvjetu i kulturu Supetar.

VUKOVIĆ, Ivana. 2014. *Čovjek i more – ribarstvo*. Split: Etnografski muzej Split.

ZEKAN, Mate. 1992. „Istočni dio Brača – povijesni pregled do utemeljenja Sumartina“. U *Sumartin*. Fra Josip Ante Soldo, ur. Sumartin-Split: Mjesna zajednica Sumartin, Franjevački samostan Sumartin i Zbornik „Kačić“ Split, 9-20.

ŽUPANOVIĆ, Šime. 1995. *Hrvati i more II*. Zagreb: AGM

Elektronski izvori

http://hr.wikipedia.org/wiki/Mario_Purati%25C4%2587 (3. 07. 2014.)

<http://hr.wikipedia.org/wiki/Purati%C4%87> (3. 07. 2014.)

<http://www.poslovni.hr/after5/mario-puretic-bracanin-koji-je-revolucionirao-svjetsko-ribarstvo-20015#> (3. 07. 2014)

<http://drzavno2012.pgri.hr/zadatak1/split/22/mario.html> (3. 07. 2014.)

<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=51134> (3. 07. 2014.)

<http://www.croatianhistory.net/etf/puretic.html> (3. 07. 2014.)

<http://www.fao.org/fishery/equipment/powerblock/en> (19. 08. 2014.)

<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=68754> (9. 09. 2014.)

<http://www.harborhistorymuseum.org/programs/shenandoah-project/> (18. 09. 2014.)
<http://www.youtube.com/watch?v=vOzsw9goqCg> (18. 09. 2014.)
<http://www.google.com/patents/US2733530> (23. 09. 2014.)
<http://www.google.com/patents/US2733531> (23. 09. 2014.)
<http://www.google.com/patents/US3643921> (23. 09. 2014.)
<http://patentimages.storage.googleapis.com/pdfs/US2875547.pdf> (23. 09. 2014.)
https://www.google.com/search?tbo=p&tbm=pts&hl=en&q=ininventor:%22Puretic+Mario+J%22&gws_rd=ssl#q=ininventor:%22Puretic+Mario+J%22&hl=en&tbm=pts&start=0 (13. 11. 2014.)
http://www.ipoeef.org/?page_id=279 (13. 11. 2014.)
<http://www.klub-susacana.hr/revija/clanak.asp?Num=65&C=5> (14. 11. 2014.)
<http://www.youtube.com/watch?v=5Bak0Y5ls4o> (18. 11. 2014.)

MARIO PURATIĆ FISHERMAN FROM BRAČ BECOMES AN AMERICAN INVENTOR

(Summary)

Mario Puratić (usually spelled Puretic in English) was born in 1904 in Sumartin on the island of Brač, in a family of farmers and fishermen. As many of his countrymen, he left his home in 1925 to seek a better life in the United States, where he was a hard-working fisherman on large tuna purse seiners. In 1954 he invented fishing equipment that revolutionized the technology of hauling fishing nets. *Puretic Power Block* has a form of a pulley with a central rotating element wrapped in hard rubber. The invention is considered to be the most important one in the mechanization of purse seining. *Power Block* was even pictured on the reverse side of Canadian five dollar banknote issues from the 1970s. For his invention Puratić was given the National Inventor of the Year Award by the American Association for the Advancement of Invention and Innovation in 1975.

Key words: fishing, emigrants, Brač, inventor, Puretic Power Block

(Translated by Ida Jakšić)